

K DEJINÁM MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE V NDR

Zur Geschichte der marxistisch-leninistischen Philosophie in der DDR. (Red.: Vera Wrona, Friedrich Richter). Band III. Dietz Verlag Berlin 1979, 690 s.

Recenzovaná kniha, ktorá je výsledkom kolektívnej práce východonemeckých filozofov (nadväzuje na prácu z r. 1969 *K dejinám marxisticko-leninskej filozofie v Nemecku*), predstavuje úspešný pokus o syntetický pohľad na filozofický vývin v Nemeckej demokratickej republike v období prechodu od kapitalizmu k socializmu, ako aj v období výstavby socializmu. Oblasťou jej záujmu je teda vývoj filozofického myslenia od r. 1945 po začiatok šesťdesiatych rokov. Základným metodologickým východiskom pri písaní tejto knihy bolo rešpektovanie jednoty marxisticko-leninskej teórie a politickej praxe. Logickým dôsledkom takéhoto východiska je úsilie autorov ukázať vývoj filozofie v dialektickej spätosti s procesom revolučnej prestavby spoločnosti v NDR — v spätosti s podmienkami, v ktorých sa filozofia formovala, ale zároveň aj v spätosti s ekonomickými, sociálnymi, politickými a ideologickými úlohami, pred ktorými v danom konkrétnom období stála nemecká robotnícka trieda. Autori sa v svojom prehľade základných vývojových etáp marxisticko-leninskej filozofie usilovali o objasnenie jej kontinuity na odkaz klasikov, ako aj na najdôležitejšie výsledky špeciálnovedných disciplín (prírodných i spoločenských). Zohľadniť takúto širokú paletu pôsobiacich faktorov pri vysvetľovaní procesu formovania filozofie iste nebola úloha ľahká, možno však povedať, že autori ju zvládli dobre.

Kniha je rozdelená na dve časti, v prvej sa skúma vývoj marxisticko-leninskej filozofie v rozpätí rokov 1945 až 1949 (so zreteľom na spätosť marxisticko-leninskej filozofie s antifašisticko-demokratickým prevratom); v druhej od roku 1949 až po počiatok 60-tych rokov (so zreteľom na vzťah filozofie a socialistickej revolúcie v NDR. Nakoľko autorom nešlo o púhy empirický opis jednotlivých vývojových fáz marxisticko-leninskej filozofie, ale o zachytenie podstaty hlavných problémov v tomto zložitom procese, koncentrovali sa hneď v úvodnej časti na komplexný rozbor spoločenskej situácie (so všetkými jej aspektami) v povojnovom Nemecku, resp. v celej povojnovej Európe. Všímajú si nielen priebeh hospodársko-politického antifašistického prevratu v krajine, ale aj mnohoraké pôsobenie prúdov buržoáznej filozofie vtedajšej epochy (iracionalizmus, existencializmus, ešte vždy živá ideológia fašizmu atď.). Na pozadí takého rozporuplného ovzdušia (staré ešte nevymrelo, nové sa už rodí) skúmajú sa v knihe aj predpoklady rozvoja dialektického a historického materializmu, a to v jednote s revolučným hnutím robotníckej triedy a všetkých antifašistických síl. Jednou zo základných úloh filozofie, ktoré vyplynuli z potrieb spoločensko-politickej praxe, bolo rozpracovanie (v náväznosti na myšlienky klasikov) teórie štátu a revolúcie. Ďalšou úlohou bola teoretická analýza fašizmu a jeho ideo-

lógie, bolo treba dokázať nevedeckosť teórií rasizmu, geopolitiky, elitárstva atď. Autori tu zdôrazňujú, že teoretickou a metodologickou bázou pre vedecké odhalenie duchovných (ale aj sociálnych) prameňov fašistickej ideológie mohol byť len dialektický a historický materializmus. Marxizmom tu prichodilo zväzdať ostré polemiky s prežívajúcimi zvyškami buržoáznej filozofie, historický význam nadobudol najmä filozoficko-svetonázorový boj s ideológiou „kresťanského socializmu“. V tejto súvislosti venujú autori pozornosť aj „problému viny“ nemeckého národa a jeho rôznym interpretáciám tak, ako boli tieto realizované z pozície rôznych filozofických smerov. Tieto konfrontácie (napr. vyhlásenie W. Piecka z júla 1945 a vyhlásenie z toho istého obdobia z úst K. Adenauera, K. Schumachera a viacerých predstaviteľov reakčnej klerikálnej ideológie) majú svoju cenu (a sú aktuálne i v súčasnosti) aj mimo nemeckého kontextu.

Ako autori správne zdôrazňujú, vývoj marxisticko-leninskej filozofie treba skúmať jednak so zreteľom na úlohy, ktoré táto musela plniť vo vzťahu k buržoáznym filozofickým prúdom, jednak so zreteľom na tvorivé rozvíjanie princípov marxizmu-leninizmu v konkrétnych, špecifických podmienkach. Dôležitú úlohu tu mala v pozitívnom zmysle spolupráca nemeckých a sovietskych filozofov (autori rozoberajú charakter tejto spolupráce, analyzujú jej konkrétne podoby, ktoré spočívali najmä v účinkovaní sovietskych lektorov v Nemecku, vydávanie spoločných odborných publikácií, výmenné študijné pobyty, usporadúvanie rôznych kurzov, konferencií atď.). Aby mohla marxisticko-leninská filozofia v povojnovom období efektívne plniť svoje náročné výchovno-vzdelávacie úlohy, aby zaujala skutočne významné miesto v duchovnom

(ale sprostredkované i materiálom) živote nemeckej spoločnosti v rámci sovietskej zóny, bolo potrebné posilniť jej pozície priamo na univerzitách a na všetkých typoch vysokých škôl. Aj tomuto aspektu sa venuje v knihe právom osobitná pozornosť.

V druhej časti knihy sa analyzujú jednak zmeny v postavení marxisticko-leninskej filozofie v súvislosti s utvorením NDR, jednak sa skúmajú úlohy, ktoré filozofia plnila v zložitom procese socialistickej revolúcie. Popri teoretických problémoch rozvoja marxistickej filozofie na novom spoločenskom podklade sa dostávajú do zorného uhla autorov aj praktické problémy súvisiace napr. s inštitucionalizáciou filozofie ako vedy, s výchovou novej filozofickej generácie, so zabezpečovaním prekladovej (i vlastnej) odbornej literatúry. Teoretický rozvoj jednotlivých filozofických disciplín sa realizoval paralelne s aplikáciou marxisticko-leninskej teórie na riešenie závažných úloh, akými bola predovšetkým nevyhnutnosť dosiahnuť víťazstvo v boji o charakter výrobných vzťahov. Autori analyzujú tento historický proces v celej jeho zložitosti a rozporupnosti; popri počiatkových úspechoch v teoretickej i praktickej oblasti skúmajú aj určité zakolísania v postojoch, hľadajú korene revizionistického hnutia v päťdesiatych rokoch. Za hlavnú úlohu, ktorá stála vtedy pred marxistickou filozofiou v NDR (a aj vo všetkých socialistických krajinách), pokladajú najmä vypracovanie zovšeobecujúcej teórie, ktorá by adekvátne vyjadrovala kvalitatívne nové procesy v spoločenskej praxi, ako aj nové poznatky špeciálnych vied, a tak by rozvojom odkazu klasikov a jeho aplikácie na nové podmienky čelila pokusom o dogmatické a revizionistické rozbíjanie učenia marxizmu-leninizmu.

Konzekventná orientácia na problém vystavby socializmu, na uplatnenie princípu jednoty teórie a praxe, ako aj požiadavky ideologického charakteru našli svoje vyjadrenie v systematickom organizovaní konferencií a sympózií, viedli k zvýšenej starostlivosti o vydávanie diel klasikov a k posilneniu vlastnej filozofickej produkcie. Popri rozvíjaní základných problémov historického materializmu (materiálnosť a objektívnosť spoločenského bytia pred spoločenským vedomím atď.) dochádza k rozpracovávaniu problémov materiálnej jednoty sveta, determinizmu, vzťahu hmoty, pohybu, priestoru a času, do popredia sa dostávajú tiež zákony marxistickej dialektiky. Veľká pozornosť sa venuje najmä zákonu protirečenia. Vývoj marxistickej filozofie ako vedeckej disciplíny na novej kvalitatívnej úrovni dokumentujú autori aj na vzraste jej autority v medzinárodnom meradle. Zároveň však upozorňujú na nové problémy, ktoré filozofii prinášala výstavba socializmu. Na podnety uznesení zo zjazdov a zasadaní SED bolo treba v tom období rozpracovávať najmä problémy spoločenského vedomia, vedeckého svetonázoru, teórie osobnosti. Za relevantné v tomto období pokladajú autori aj úlohy súvisiace s propagovaním marxistického učenia v širokých masách, s organizovaním školení, populárnovedeckých prednášok, s osvojovaním marxistického svetonázoru vo všetkých vrstvách obyvateľstva. Z teoretických otázok vyzdvihujú autori knihy najmä rozpracovávanie problému predmetu dialektického a historického materializmu (základným východiskom častých diskusií bola v tom čase Ždanovova téza o historickom vývoji filozofických otázok a problémov). Na tieto východiská nadviazali viacerí nemeckí filozofi, úspešní boli najmä Klaus, Kosing, Scheler, Gropp. Ďalšie

obdobie charakterizujú autori postupným dosahovaním hlbšej úrovne pri rozpracovávaní vnútorných podstatných vzťahov medzi prírodnými, spoločenskými vedami a filozofiou, pričom filozofia mala vysvetľovať najmä novú kvalitu jednotného materialistického chápania prírody a spoločnosti. Z takéhoto prístupu vychádzalo aj koncepcné rozpracovávanie dialektického a historického materializmu v ich nerozlučnej jednote. Z autorov, ktorí sa v tom čase najviac zaslúžili o materialistické vysvetľovanie spoločnosti, o objasňovanie významu praxe, výroby, vzťahu medzi teóriou a praxou, ale aj teóriou a metódou, a teda aj medzi človekom a premenou prírodno-spooločenskej reality, spomeňme aspoň G. Mendeho, W. Heiseho, E. Albrechta, K. Hagera, G. Klauusa. Pochopenie a sprostredkovanie svetonázorových a metodologických funkcií dialektického a historického materializmu predstavovalo rozhodujúcu stránku teoretickej činnosti filozofov v NDR v procese výstavby socializmu. V prvých rokoch výstavby socializmu išlo filozofom najmä o objasnenie vedeckosti, straníckosti historického a dialektického materializmu, o vysvetlenie jeho úlohy pri budovaní vedeckej politiky robotníckej triedy, ale aj pri pretváraní spoločenského vedomia.

Autori knihy neskúmajú však len upevňovanie pozícií marxistickej filozofie v súvislosti s procesom výstavby socializmu v NDR, ale venujú pozornosť aj diferenciácii a špecializácii, ktorá nastala vo filozofii. Prvé kroky boli spravené v oblasti formálnej logiky, kybernetiky, teórie poznania, semiotiky, filozofických otázok prírodných vied. Pomerne obširne reprodukujú autori priebeh diskusie o vzťahu formálnej a dialektickej logiky, ktorá svojím spôsobom prerástla do diskusie o vzťahu medzi jednotliv-

vými špeciálnovednými disciplínami a filozofiou. V knihe sa venuje pozornosť aj vtedajším diskusiám o praxi (hlavne v súvislosti s vystúpeniami Klause a Witticha, ktorí chápali pojem praxe predovšetkým ako gnozeologický pojem). Autori hodnotia túto diskusiu prebiehajúcu v rokoch 1961—1964 — i napriek nesprávnosti mnohých názorov, ktoré tu odzneli — ako pozitívny impulz pre ďalší rozvoj marxisticko-leninskej teórie poznania. Priestor recenzie nedovoľuje analyzovať hlbšie state, v ktorých autori skúmajú rozvoj marxistickej etiky, dejín filozofie, estetiky a rozvoj vzťahu medzi filozofiou a konkrétnymi (najmä prírodnými) vedami. V súvislosti s posledným sa zdôrazňuje význam nadviazania permanentného dialógu filozofov s prírodovedcami (polemika s fyzikálnym idealizmom, uplatňovanie leninského vymedzenia kategórie hmoty, rozpracovávanie dialektikomaterialistickej koncepcie determinizmu). Z oblasti historického materializmu obracia sa v práci po-

zornosť najmä na problémy výrobných síl a vzťahov v socializme, na problémy subjektu a objektu, živelnosti a uvedomelosti v historickom procese, na otázky vedecko-technického pokroku, na teóriu štátu a revolúcie. Okrem rozpracovávania čiastkových otázok filozofie, sústreďujú sa autori publikácie aj na systematické sledovanie ostrých polemík, ktoré zväzala na počiatku šesťdesiatych rokov marxisticko-leninská filozofia s antikomunistickými teóriami, s neotomizmom — ako „štátnou“ politikou v NSR, so sociálnym reformizmom, ako aj s ostatnými prejavmi buržoáznej ideológie.

Kolektívna práca *Zur Geschichte der marxistischen leninistischen Philosophie in der DDR* podáva výstižne prehľad najzákladnejších problémov, ktoré marxisticko-leninská filozofia v NDR riešila od r. 1945 až po počiatky šesťdesiatych rokov. Možno predpokladať, že mnohými aspektmi bude podnetná aj pre nášho čitateľa.

Etela Farkašová

O VEDE, FILOZOFII A IDEOLÓGI

M. N. GRECKIJ, Nauka, filosofija, ideologija. Moskva 1978, 123 s.

V práci *Čítať Kapitál* opiera L. Althusser svoje minuciózne analýzy Marxovho textu o stanoviská, ktorých jednoznačnosť, radikalizmus a niekedy až schematizmus vyznačujú demarkačnú líniu nekompromisne oddeľujúcu od vedy ako ideologické ilúzie nielen takmer všetko to, čo v minulosti i prítomnosti priniesol vývoj buržoáznej filozofie, ale tiež mnohé z toho, čo vystupuje pod menom marxistických postojov. Skutočne, Althusser prejavil málo zmyslu pre prechody a rovnováhu, čím sa zo všetkých strán vystavil kritike a zároveň si odrezal

ústupové cesty. V priebehu marxistickej kritiky, ktorá zákonite nasledovala, sa nie náhodou obzvlášť citlivým miestom ukázalo bezvýhradne negatívne traktovanie ideológie ako sféry ilúzií a celková intelektualistická tendencia. Althusser povolil a priznal „teoretickú odchýlku“. Ako hodnotiť túto zmenu názorov, je v nej zachovaná nejaká kontinuita, alebo znamená jednoznačné popretie predchádzajúceho diela? M. N. Greckij nám vo svojej poslednej práci *Veda, filozofia, ideológia* ukazuje logiku a výsledky tohto posunu, pričom zostá-